

Ks. Michał Grupa*

PROBLEMATYCZNE UŻYWANIE FACEBOOKA
A PROCESY DEKONWERSJI WŚRÓD MŁODZIEŻY.
MODERACYJNA FUNKCJA ORIENTACJI TEMPORALNEJ

PROBLEMATIC USE OF FACEBOOK
AND THE PROCESSES OF DECONVERSION AMONG THE YOUNG PEOPLE.
THE MODERATING ROLE OF THE TEMPORAL ORIENTATION

Abstract: A study was conducted to find out if there is a relationship between problematic Facebook use and deconversion processes among youths, and if the relationship between problematic Facebook use and deconversion processes is the same or different for people who differ temporal orientation. The research was questionnaire-based and included 547 young people between the ages of 14 and 19 who had a Facebook account. Based upon the obtained results, it was shown that the problematic use of Facebook is associated with deconversion (measured as a general score) and its two dimensions: moral criticism and existential void. On the other hand, on the basis of the analyzes of the relationship between the problematic use of Facebook and the deconversion subscales and temporal orientation, it was shown that in the group of persons oriented to a negative past, the problematic use of Facebook, is associated with more frequent leaving from the religious community.

Keywords: Facebook, deconversion, temporal orientation, time, problematic use of Facebook.

Zagadnienie dekonwersji oraz problematycznego używania Facebooka stało się przedmiotem zainteresowania psychologów stosunkowo niedawno. Wprawdzie zjawisko przemiany religijności było przedmiotem ich badań od samego początku zainteresowania dziedziną religii, aczkolwiek pierwsi badacze, będący pod wpływem kultury chrześcijańskiej, koncentrowali się raczej na zmianie w religijności prowadzącej do jej wzrostu – konwersji. Dzisiaj jednak – obserwując szybkie przemiany społeczne, na które podatni są szczególnie ludzie młodzi – nie można

---

* Ks. Michał Grupa – doktorant Szkoły Doktorskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (psychologia).

ignorować drugiego aspektu przemiany religijnej, jakim jest odchodzenie osób od wyznawanego systemu wierzeń.

Innym często spotykanym zjawiskiem wśród ludzi młodych jest korzystanie przez nich z portali społecznościowych, w tym np. z Facebooka. Nie ma przesady w stwierdzeniu, że stały się one integralną częścią ich codziennego życia. Korzystanie z portalu stanowi znakomitą okazję do rozwoju sieci kontaktów, znalezienia osób o podobnych zainteresowaniach, stwarza możliwość ekspresji czy też dzielenia się swoimi wytworami¹. Zdaje się jednak, że wielu może używać Facebooka w sposób problematyczny. To, co początkowo miało służyć jako atrakcja i pomoc w codziennym funkcjonowaniu, niejednokrotnie jest nieumiejętnie wykorzystywane i prowadzi do nałogu².

Użytkowanie Facebooka wiąże się również z religijnością, a powiązanie to zauważalne jest na dwa sposoby. Przeprowadzone badania z jednej strony pokazują, że portal ten stał się dla wielu ludzi wierzących miejscem do publikowania, komentowania i dzielenia się treściami opartymi na wierze³. Z drugiej strony wskazują, że osoby wysoce religijne rzadziej z tego portalu korzystają⁴. Skoro więc dekonwersja jest osłabieniem religijności, zasadne wydaje się zbadanie jej związku z użytkowaniem Facebooka.

Funkcjonowanie osób na Facebooku zależy od wielu zmiennych psychologicznych, odnotowano także różnice w aktywności na Facebooku u osób różniących się orientacją temporalną. W badaniach A. Przepiórki i A. Błachnio wykazano, że orientacja temporalna zorientowana na negatywną przeszłość jest ważnym predyktorem uzależnień behawioralnych, związanych również z użytkowaniem Facebooka⁵.

Główny problem badawczy niniejszej pracy obejmuje poszukiwanie zależności między problematycznym korzystaniem z Facebooka, procesami dekonwersji oraz orientacją temporalną wśród młodzieży. W badaniach podjęto próbę odpowiedzi na pytania, czy istnieje i jaki jest związek między problematycznym korzystaniem z Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży oraz czy zależność między przedstawianymi zmiennymi jest taka sama, czy różna u osób, które cechuje różna orientacja temporalna.

---

¹ Por. S. Rębisz, K. Smoleń-Rębisz. *Poczucie samotności a poziom uzależnienia od Internetu wśród adolescentów*. „Edukacja – Technika – Informatyka” 7:2016 nr 1 s. 90-98.

² Por. A. Błachnio, A. Przepiórka, A. Pantic. *Association between Facebook addiction, self-esteem and life satisfaction: A cross-sectional study*. „Computers in Human Behavior” 55:2016 s. 701-705.

³ Zob. P.J. Brubaker, M.M. Haigh. *The religious Facebook experience: Uses and gratifications of faith-based content*. „Social Media + Society” 3:2017 nr 2.

⁴ Zob. B.J. Miller, P. Munday, J.P. Hill. *Faith in the age of Facebook: Exploring the links between religion and social network site membership and use*. „Sociology of Religion” 74:2014 nr 2 s. 227-253.

⁵ Zob. A. Błachnio, A. Przepiórka. *Personality and positive orientation in Internet and Facebook addiction. An empirical report from Poland*. „Computers in Human Behavior” 59:2016 s. 230-236.

1. WPROWADZENIE TEORETYCZNE

1.1. PSYCHOLOGICZNA PROBLEMATYKA DEKONWERSJI

Jedną z charakterystycznych cech religijności jest przemiana. Różne wydarzenia w życiu sprawiają, że osobisty stosunek człowieka do *sacrum* może ulegać zmianom. Zjawisko to było przedmiotem badań psychologów od samego początku ich zainteresowania dziedziną religii⁶. Jednakże pierwsi badacze koncentrowali się raczej na zmianie w religijności prowadzącej do jej wzrostu. W języku teologii przemiany tego typu są określane mianem nawrócenia, za ich prototypy uznaje się wydarzenia opisane w Biblii bądź znane z życia świętych. Z upływem czasu również w psychologii zaczęto używać pojęcia «nawrócenie» na oznaczenie psychologicznego aspektu zmian prowadzących do pogłębienia wiary⁷. Dzisiaj nie można jednak pomijać drugiego aspektu przemiany religijnej, jakim jest odchodzenie osób religijnych od wyznawanego systemu wierzeń, praktyk religijnych i moralności, a także porzucanie przynależności do określonej wspólnoty, który to proces określany jest w literaturze jako dekonwersja.

Dekonwersja jest pojęciem używanym rzadko, zarówno w naukach o religii, jak i w języku potocznym. W polskiej literaturze psychologicznej termin ten w zasadzie nie funkcjonuje, chociaż zjawiska odchodzenia ludzi wierzących od swoich dotychczasowych przekonań i praktyk są od dawna przedmiotem zainteresowania badaczy z obszaru nauk społecznych. Do ich opisywania używano takich pojęć, jak: apostazja, porzucenie przynależności religijnej lub opuszczenie⁸. Wymieniane zjawiska badał również H. Streib⁹. Opracował on koncepcję dekonwersji w kontekście rosnącego wówczas zainteresowania ateizmem i apostazją. W proponowanym ujęciu H. Streib definiuje dekonwersję jako

[...] zmianę w orientacji religijnej osoby w specyficznym czasie biograficznym, która pociąga za sobą przepracowanie tożsamości religijnej osoby, rewizję jej systemu wierzeń i światopoglądu oraz restrukturyzację jej sposobu myślenia, rozumowania moralnego i postępowania wobec autorytetu – ze specjalnym zwróceniem uwagi na akt porzucenia starej i poszukiwania czegoś innego¹⁰.

---

⁶ Zob. E.D. Starbuck. *The psychology of religion: An empirical study of the growth of religious consciousness*. London 1901.

⁷ Por. M. Nowosielski, R.P. Bartczuk. *Religijność w procesie przemian – koncepcja dekonwersji Heinza Streiba*. „Studia Psychologica UKSW” 15:2015 nr 2 s. 5-21.

⁸ Tamże s. 7.

⁹ Por. H. Streib, B. Keller. *The variety of deconversion experiences: Contours of concept in respect to empirical research*. „Archive for the Psychology of Religion” 26:2004 nr 1 s. 181-200.

¹⁰ H. Streib, R.W. Hood, B. Keller, R.M. Csoff, C.F. Silver. *Deconversion: Qualitative and quantitative results from cross-cultural research in Germany and the United States of America*. Göttingen 2009 s. 23.

H. Streib i B Keller zidentyfikowali pięć wymiarów dekonwersji: 1) utrata określonego doświadczenia religijnego; 2) wątpliwości intelektualne; 3) krytyka moralna; 4) cierpienie emocjonalne; 5) rezygnacja z przynależności do wspólnoty wyznaniowej¹¹. Wymiary te sugerują, że dekonwersja jest zjawiskiem łączącym aspekty indywidualne i społeczne, emocjonalne, intelektualne i moralne i należy ją odróżnić od zwykłego niezadowolenia z grupy religijnej¹².

1.2. DEFINICJA PROBLEMATYCZNEGO UŻYWANIA FACEBOOKA

Różnorodne opcje Facebooka i jego powszechna dostępność sprawiają, że stał się on dla wielu nieodłącznym elementem codzienności. Zdaje się jednak, że wiele osób może używać Facebooka w sposób problematyczny. Dzieje się tak szczególnie wśród ludzi młodych, określanych mianem pokolenia cyfrowego, dla których aktywność w wirtualnym świecie stała się nieodłączną częścią życia¹³.

Badacze i terapeuci zgodnie ostrzegają, że intensywne używanie Internetu może być groźne szczególnie dla ludzi młodych ze względu na ryzyko uzależnienia¹⁴. I chociaż uzależnienie od Internetu nie zostało uwzględnione w klasyfikacjach chorób psychicznych, problem ten jest powszechnie znany i coraz częściej podejmowany w badaniach psychologicznych¹⁵. Badacze zjawiska przychylają się jednak do zdania, że nie powinniśmy mówić o uzależnieniu od Internetu w ogóle, lecz o uzależnieniu od poszczególnych modalności w Internecie¹⁶. Jedną z nich jest bez wątpienia używanie portali społecznościowych.

Nadmierne korzystanie z Facebooka zaczęło dość wcześnie budzić powszechne zainteresowanie i niepokój¹⁷. Rosnąca popularność serwisu i znaczna ilość czasu spędzonego na nim przez użytkowników sprawiły, że w literaturze szybko

¹¹ Por. H. Streib, B. Keller. *The variety of deconversion experiences* s. 181-200.

¹² Por. R.F. Paloutzian, S. Murken, H. Streib, S. Bler-Namini. *Conversion, deconversion, and spiritual transformation: A multilevel interdisciplinary view*. W: *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. Red. R.F. Paloutzian, C.L. Park. New York 2013 s. 399-421.

¹³ Por. O. Blair. *What comes after millennials?* <<https://www.independent.co.uk/life-style/millennials-generation-z-linksters-what-next-generation-x-baby-boomers-internet-social-media-a7677001.html>> [dostęp: 1.01.2020].

¹⁴ Zob. J.S. Lemmens, P. M. Valkenburg. *The Social Media Disorder Scale*. „Computers in Human Behavior” 61:2016 s. 478.

¹⁵ Zob. B. Bozoglan, V. Demirer, I. Sahin. *Loneliness, self-esteem, and life satisfaction as predictors of Internet addiction: A cross-sectional study among Turkish university students*. „Scandinavian Journal of Psychology” 54:2013 nr 4 s. 313-319.

¹⁶ Por. A. Błachnio, A. Przepiórka. *Dysfunction of self-regulation and self-control in Facebook addiction*. „Psychiatric Quarterly” 87:2016 nr 3 s. 493-500.

¹⁷ Por. D.J. Kuss, M.D. Griffiths. *Online social networking and addiction-a review of the psychological literature*. „International Journal of Environmental Research and Public Health” 9:2011 s. 3528-3552.

pojawiło się pojęcie «uzależnienie od Facebooka». Oznacza ono nadmierne zaangażowanie w używanie tego serwisu, które zakłóca codzienne czynności, prowadzi do kompulsywnego korzystania z witryny i przejawia się zaniedbywaniem życia społecznego¹⁸.

Jak wskazuje M.D. Griffiths, zjawisko to cechują objawy podobne do innych uzależnień: 1) wzrost tolerancji, czyli potrzeba spędzania coraz większej ilości czasu na Facebooku; 2) syndromy odstawienia – odczuwanie niepokoju i złości, gdy przez jakiś czas dostęp do serwisu jest niemożliwy; 3) zmiana nastroju – aktywność na Facebooku jest sposobem na zmianę lub wywołanie pożądanego nastroju; 4) utrata kontroli – niemożność zapanowania nad czasem użytkowania Facebooka; porażka w przerywaniu zachowania mimo podjętych postanowień; 5) redukcja lub porzucenie aktywności w różnych sferach życia na rzecz korzystania z serwisu; 6) korzystanie z Facebooka mimo widocznych negatywnych skutków dla relacji interpersonalnych, wyników w nauce lub pracy zawodowej, hobby i rozrywki¹⁹. Wszystkie wymienione objawy sprawiają, że problematyczne używanie Facebooka ma znaczący wpływ na funkcjonowanie osoby w sferze psychicznej, fizycznej, interpersonalnej, społecznej, rodzinnej i ekonomicznej²⁰.

1.3. ORIENTACJA TEMPORALNA – DEFINICJE I TYPY

W psychologii nie ma jednej ogólnie przyjętej teorii temporalnej. Czas psychologiczny definiowany jest najczęściej jako świadome i nieświadome doświadczenie przez człowieka czasu oraz związane z tym procesem konsekwencje o charakterze poznawczym, behawioralnym i emocjonalnym. W literaturze najczęściej spotykanymi terminami stosowanymi do opisanego czasu psychologicznego są perspektywa czasowa (temporalna) i orientacja czasowa (temporalna). Pojęcia te są jednak ze sobą często utożsamiane i używane zamiennie

Orientacja czasowa ma charakter odrębnego wymiaru dynamiki osobowości, która w zależności od teorii przedstawiana jest w nieco innym ujęciu²¹. Wielu autorów opisujących rozwojowe podejście *life-span* wiąże orientację temporalną

---

¹⁸ Por. R.E. Pezoa-Jares, I.L. Espinoza-Luna, J.A. Vasquez-Medina. *Internet addiction: A review*. „J. Addict. Res. Ther. S” 6:2012 nr 2 s. 6.

¹⁹ Por. M.D. Griffiths. *Social networking addiction: Emerging themes and issues*. „Journal of Addiction Research & Therapy” 4:2013 s. 4.

²⁰ Zob. P.A. Atroszko, J.M. Balcerowska, P. Bereznowski, A. Biernatowska, S. Pallesen, C.S. Andreassen. *Facebook addiction among Polish undergraduate students: Validity of measurement and relationship with personality and well-being*. „Computers in Human Behavior” 85:2017 s. 329-338.

²¹ Por. P.M. Zdybek. *Rola orientacji temporalnej na terażniejszość w wyjaśnianiu preferowanej strategii seksualnej*. „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Psychologica” 16:2012 s. 113-131.

z wiekiem życia człowieka²². W ich pojęciu ludzie młodzi myślą o swojej przyszłości znacznie częściej niż osoby starsze. Z kolei ta druga grupa obawia się przyszłości i odczuwa lęk przed zbliżającym się kresem życia²³.

Alternatywny model pojmowania orientacji temporalnej postuluje, by zaliczyć ją do kategorii względnie stałych cech indywidualnych. Pogląd ten podzielają m. in. P.G. Zimbardo i J.N. Boyd. Według nich orientacja temporalna to podstawowy wymiar czasu psychologicznego, swoiste nastawienie, często nieświadome, które każdy człowiek przejawia wobec czasu. Perspektywa postrzegania czasu jest w ich modelu również procesem, za pomocą którego jednostka umiejscawia swoje osobiste doświadczenia na osi czasu²⁴.

Powstawanie orientacji temporalnej zależne jest od następstwa zdarzeń, które kieruje uwagę na schemat określonych wydarzeń oraz czas ich trwania. Człowiek może zatem koncentrować się na przeszłości, teraźniejszości lub przyszłości oraz kierować zakresem i organizacją swojej aktywności. W literaturze odnaleźć można trzy rodzaje orientacji temporalnej: retrospektywną, prezentystyczną oraz prospektywną. Każda z nich dotyczy odmiennych struktur poznawczych oraz skutkuje innymi konsekwencjami w zachowaniu człowieka. W zależności od przedziału czasu na kontinuum temporalnym od przeszłości do przyszłości wyróżnić możemy osoby zorientowane na przeszłość, na teraźniejszość lub na przyszłość²⁵.

Dla człowieka zorientowanego na przeszłość fundamentem perspektywy życiowej są dawne doświadczenia. Perspektywa retrospektywna może przyjmować dwie postaci: negatywną i pozytywną. Człowiek pozytywnie zorientowany na przeszłość koncentruje się na znaczeniu własnych korzeni w kontekście rodziny, tradycji społecznych lub religijnych i na ich podstawie buduje poczucie własnej tożsamości i wartości. Dla osoby negatywnie zorientowanej na przeszłość minione czasy są składowiskiem lęków, porażek i trudnych doświadczeń²⁶.

Zgodnie z koncepcją P.G. Zimbarda i J.N. Boyda w obrębie orientacji na teraźniejszość można wyróżnić hedonistów i fatalistów. Pierwsi żyją według zasady *carpe diem* – szukają przyjemności i czerpią radość ze spotkań z ludźmi. Fataliści natomiast nieustannie narzekają na swoją sytuację, wierząc, że jest ona zależna wyłącznie od wszechobecnego fatum. Osoby zorientowane na teraźniejszość mogą

---

²² Zob. D.F. Alwin, S.M. Hofer, R.J. Mccammon. *Modeling the effects of time: Integrating demographic and developmental perspectives*. W: *Handbook of aging and the social sciences*. Red. R.H. Binstock, L.K. George. London 2011 s. 20-35.

²³ Por. F. Desmyter, R. de Raedt. *The relationship between time perspective and subjective well-being of older adults*. „Psychologica Belgica” 52:2012 s. 19-38.

²⁴ Zob. P.G. Zimbardo, J.N. Boyd. *Paradoks czasu*. Warszawa 2009.

²⁵ Por. A. Paszkowska-Rogacz. *Orientacja temporalna młodzieży a jej dojrzałość do planowania kariery*. „Studia Poradotwawcze / Journal of Counsellogy” 4:2015 s. 85-105.

²⁶ Por. P.G. Zimbardo, J.N. Boyd. *Paradoks czasu* s. 23.

ignorować znaczenie przeszłości i przyszłości. Nie wyciągają wniosków z minionych doświadczeń, a także nie przewidują konsekwencji obecnego zachowania²⁷.

Ludzie «psychologicznie młodzi» to ci, którzy są zorientowani na przyszłość. Ich życie polega na planowaniu tego, czym będą się zajmować w przyszłości oraz sposobu, w jaki zrealizują swoje zamiary. Osoby te koncentrują swoją uwagę na poszukiwaniu nowych wyzwań. Wierzą przy tym w sprawczą siłę własnych działań, które według nich wpływają na losy ludzkości²⁸.

1.4. PROBLEM I HIPOTEZY BADAWCZE

W odpowiedzi na pytania, czy istnieje i jaki jest związek między problematycznym korzystaniem z Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży oraz czy zależność między przedstawianymi zmiennymi jest taka sama, czy różna u osób, które cechuje różna orientacja temporalna, sformułowano następujące hipotezy.

Hipoteza 1: Występuje dodatnia zależność między problematycznym używaniem Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży.

Hipoteza 2: Orientacja temporalna pełni funkcję moderatora związku między problematycznym używaniem Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży.

Do tych hipotez zostały sformułowane hipotezy szczegółowe:

Hipoteza 2a: Związek problematycznego używania Facebooka z procesami dekonwersji będzie istotny i dodatni u osób, u których dominuje orientacja temporalna skierowana na teraźniejszość lub na negatywną przeszłość.

Hipoteza 2b: Związek problematycznego używania Facebooka z procesami dekonwersji będzie nieistotny u osób, u których dominuje orientacja temporalna skierowana na przyszłość.

2. METODA

2.1. UCZESTNICZY I PROCEDURA

Tabela 1 przedstawia szczegółowe dane demograficzne badanych osób. W badaniu wzięło udział 547 uczniów, 332 kobiety (60,4%) i 215 mężczyzn (39,1%). Średnia wieku badanych osób wynosiła 16,36 roku (SD = 1,28). Swoje wyznanie jako rzymskokatolickie określiło 469 uczestników (85,3%). W badaniach zastosowano dobór celowy. Grupę docelową stanowili uczniowie szkół ponadpodstawowych w wieku od 14 do 19 lat, którzy posiadali aktywne konto na Facebooku. Uzupełniali oni zestaw kwestionariuszy w wersji papier – ołówek.

---

²⁷ Por. A. Paszkowska-Rogacz. *Orientacja temporalna młodzieży* s. 85-105.

²⁸ Tamże s. 89.

Tabela 1. Charakterystyka demograficzna badanych osób

	Zmienna	Liczebność	Procent
Płeć	kobieta	332	60,4
	mężczyzna	215	39,1
Skoła	zasadnicza zawodowa	1	0,2
	liceum ogólnokształcące	360	65,5
	liceum profilowane	91	16,5
	technikum	98	17,8
Miejsce zamieszkania	wieś	246	44,7
	miasto do 50 tys.	187	34
	miasto 51-200 tys.	107	19,5
	miasto pow. 200 tys.	10	1,8
Wyznanie	rzymskokatolickie	469	85,3
	greckokatolickie	2	0,4
	agnostyk	26	4,7
	ateista	26	4,7
	żadne	21	3,8
	inne	6	1,1
Osobisty stosunek do religii	bardzo religijny	35	6,4
	religijny	274	49,8
	słabo religijny	112	20,4
	obojętny religijnie	41	7,5
	niereligijny	13	2,4
	agnostyk	42	7,6
	ateista	25	4,5
	inny	8	1,5

2.2. NARZĘDZIA BADAWCZE

2.2.1. Skala uzależnienia od Facebooka

Do pomiaru problematycznego używania Facebooka zastosowano skalę uzależnienia od Facebooka (BFAS) autorstwa C.S. Andreassen, T. Torsheima, G.S. Brunborga i S. Pallesen. Polskiej walidacji narzędzia dokonały E. Charzyńska oraz J. Gózdź²⁹. Skala oparta jest na sześciu kryteriach uzależnień wyróżnionych przez

²⁹ Zob. E. Charzyńska, J. Gózdź. *W sieci uzależnienia. Polska adaptacja Skali Uzależnienia od Facebooka*. „Chowanna” 42:2014 nr 1 s. 163-185.

M.D. Griffithsa³⁰. Respondenci ustosunkowali się do poszczególnych pytań rozpoczynających się sformułowaniem: „Jak często w ciągu ostatniego roku...?” („Jak często w ciągu ostatniego roku używałeś Facebooka, żeby zapomnieć o problemach osobistych?”). Skala odpowiedzi zawierała się w przedziale od 1 (bardzo rzadko) do 5 (bardzo często). Współczynnik rzetelności α -Cronbacha wyniósł 0,79 (tabela 2).

Tabela 2. Statystyki opisowe i korelacje między problematycznym używaniem Facebooka, procesami dekonwersji i orientacją temporalną

Zmienna	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 FB	-										
2 PNPPC	0,15**	-									
3 PPPPC	-0,41	-0,11**	-								
4 THPPC	0,19**	0,15**	0,13**	-							
5 PPC	-0,14**	0,07	0,29**	-0,12**	-						
6 DEKON	0,12**	0,13**	-0,18**	0,18**	-0,11**	-					
7 OOWSP	0,07	0,09*	-0,12**	0,13**	-0,08	0,87**	-				
8 OOW	0,03	0,09*	-0,23**	0,07	-0,13**	0,82**	0,61**	-			
9 KM	0,13**	0,08	-0,14**	0,17**	-0,15**	0,81**	0,60**	0,70**	-		
10 PE	0,20**	0,22**	-0,20**	0,20**	-0,07	0,73**	0,46**	0,56**	0,55**	-	
11 ZACH	0,08	0,08*	-0,07	0,16**	-0,04	0,83**	0,80**	0,50**	0,52**	0,47**	-
M	2,08	3,59	3,51	3,29	3,34	1,05	1,37	0,75	0,99	0,77	1,39
SD	0,77	0,90	0,80	0,82	0,79	0,70	0,96	0,82	0,79	0,75	0,94
Alpha	0,79	0,77	0,70	0,75	0,73	0,87	0,86	0,87	0,83	0,82	0,82

FB – problematyczne używanie Facebooka; PNPPC – przeszła negatywna perspektywa postrzegania czasu; PPPPC – przeszła pozytywna perspektywa postrzegania czasu; THPPC – terażniejsza hedonistyczna perspektywa postrzegania czasu; PPC – przyszła perspektywa postrzegania czasu; DEKON – dekonwersja – wynik ogólny; OOWSP – odchodzenie od wspólnoty; OOW – odchodzenie od wiary; KM – krytycyzm moralny; PE – pustka egzystencjalna; ZACH – zachowania dekonwersyjne.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

2.2.2. SKALA DEKONWERSJI ADOLESCENTÓW

Do pomiaru dekonwersji zastosowano Skalę Dekonwersji Adolescentów M. Nowosielskiego i Bartzuka³¹. Skala zawiera 33 pozycje testowe i składa się z 5 podskal mierzących następujące procesy dekonwersyjne: 1) porzucanie wiary (np. „Zacząłem wątpić, że Bóg istnieje”); 2) odchodzenie od wspólnoty (np. „Mniej potrzebuję wspólnoty religijnej”); 3) krytycyzm moralny (np. „Religijne zasady moralne

³⁰ Por. M.D. Griffiths. *Social networking addiction* s. 4.

³¹ Zob. M. Nowosielski, R.P. Bartzuk. *Analiza strukturalna procesów dekonwersji w okresie dojrzewania – konstrukcja Skali Dekonwersji Adolescentów*. „Roczniki Psychologiczne” 20:2017 nr 1 s. 143-165.

coraz częściej wydają mi się niezyciowe”); 4) doświadczanie pustki transcendentnej (np. „Zacząłem doświadczać pustki w życiu religijnym”); 5) zachowania dekonwersyjne (np. „Rzadko uczęszczam na nabożeństwa religijne”). Respondenci ustosunkowywali się do poszczególnych stwierdzeń na kontinuum od 0 (zupełnie niepodobne do mnie) do 3 (bardzo podobne do mnie). Uczestnicy uwzględniali ostatni rok przy ocenie zmian w swojej religijności. Wskaźniki rzetelności ustalone metodą zgodności wewnętrznej (α -Cronbacha) na próbie objętej badaniami zostały przedstawione w tabeli 2.

2.2.3. Polska krótka wersja Inwentarza Perspektywy Czasu Zimbardo

Autorami opracowania i walidacji polskiej skróconej wersji Inwentarza Perspektywy Czasowej Zimbardo (PS-ZTPI) są A. Przepiórka, M. Sobol-Kwapińska i T. Jankowski³². Narzędzie składa się z 20 pozycji testowych, z których wyodrębniono 4 perspektywy postrzegania czasu: 1) przeszła negatywna perspektywa (np. „Trudno jest mi zapomnieć o nieprzyjemnych zdarzeniach z młodości”); 2) przeszła pozytywna perspektywa (np. „Rozmyślanie o mojej przeszłości sprawia mi przyjemność”); 3) terażniejsza hedonistyczna perspektywa (np. „Działam pod wpływem chwili”); 4) przyszła perspektywa (np. „Kiedy chcę coś osiągnąć, wyznaczam sobie cele i zastanawiam się, jak je osiągnąć”). Respondenci ustosunkowywali się do poszczególnych twierdzeń przy pomocy pięciostopniowej skali od 1 (całkowicie się nie zgadzam) do 5 (zupełnie się zgadzam). Współczynniki rzetelności szacowane za pomocą metody α -Cronbacha zostały przedstawione w tabeli 2.

2.3. ANALIZA DANYCH

W celu dokonania charakterystyki badanej grupy zastosowano statystyki opisowe. Przeanalizowano również zależności między problematycznym używaniem Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży za pomocą metod korelacyjnych. W celu pogłębienia analiz moderacyjnych przeprowadzono analizę skupień metodą k -średnich. Wyodrębniono trzy grupy różniące się istotnie w zakresie orientacji temporalnej. Następnie przeprowadzono analizę moderacji. W tym celu zastosowano *macro Process* A.F. Hayesa, który instaluje się jako dodatek do programu SPSS³³.

³² Zob. A. Przepiórka, M. Sobol-Kwapińska, T. Jankowski. *A polish short version of the Zimbardo Time Perspective Inventory*. „Personality and Individual Differences” 101:2016 s. 78-89.

³³ Zob. A.F. Hayes. *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York 2018.

2.4. WYNIKI

2.4.1. Analiza korelacji

Wyniki analiz wykazały, że występowała istotna, statystycznie dodatnia zależność między problematycznym używaniem Facebooka a wynikiem ogólnym dekonwersji, krytycyzmem moralnym i pustką egzystencjalną. Ponadto stwierdzono występowanie zależności między problematycznym używaniem Facebooka a orientacją temporalną, a także między orientacją temporalną a dekonwersją. Tabela 2 przedstawia wszystkie wyniki korelacji Pearsona między badanymi zmiennymi.

2.4.2. Analiza moderacji

Orientacja temporalna była testowana jako moderator w związku między problematycznym używaniem Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży. Analizę moderacji poprzedzono przeprowadzeniem analizy skupień metodą k-średnich, której celem było wyodrębnienie grup maksymalnie zróżnicowanych pod względem orientacji temporalnej. Wyodrębniono trzy grupy różniące się istotnie w zakresie orientacji temporalnej ($p < 0,001$): grupa pierwsza – osoby zorientowane na pozytywną przeszłość oraz przyszłość ($N = 193$), grupa druga – osoby mające zrównoważoną i elastyczną perspektywę czasu, cechującą się wysokimi wynikami w każdej podskali orientacji czasowej ($N = 181$), grupa trzecia to osoby zorientowane na negatywną przeszłość ($N = 175$). Następnie przeprowadzono analizy moderacji. W każdej z nich problematyczne używanie Facebooka traktowano jako zmienną niezależną, przynależność do grupy jako moderatora, a dekonwersję (wynik ogólny i podskale) jako zmienną zależną. W tabeli 3 przedstawiono wyniki uzyskane w wykonanych analizach moderacji.

Tabela 3. Modele regresji wyjaśniające dekonwersję oraz jej wymiary przez problematyczne używanie Facebooka, orientację temporalną i ich interakcję

	B	SE	t	p
Dekonwersja – wynik ogólny				
$R^2 = 0,04$, $MSE = 0,47$				
(Stała)	0,74	0,22	3,23	< 0,00
Problematyczne używanie FB	0,02	0,11	0,19	0,85
Orientacja temporalna	0,08	0,10	0,75	0,45
Interakcja FB x OT	0,03	0,04	0,61	0,54

Odchodzenie od wspólnoty				
R ² = 0,02, MSE = 0,89				
(Stała)	1,50	0,31	4,79	< 0,00
Problematiczne używanie FB	-0,21	0,15	-1,36	0,17
Orientacja temporalna	-0,12	0,14	-0,84	0,40
Interakcja FB x OT	0,13	0,06	1,90	< 0,05
Odchodzenie od wiary				
R ² = 0,04, MSE = 0,65				
(Stała)	0,33	0,27	1,23	0,22
Problematiczne używanie FB	0,00	0,13	0,06	0,95
Orientacja temporalna	0,22	0,12	1,78	0,07
Interakcja FB x OT	-0,00	0,06	-0,11	0,91
Krytycyzm moralny				
R ² = 0,03, MSE = 0,60				
(Stała)	0,37	0,26	1,42	0,15
Problematiczne używanie FB	0,19	0,12	1,51	0,13
Orientacja temporalna	0,19	0,12	1,63	0,10
Interakcja FB x OT	-0,04	0,05	-0,67	0,50
Pustka egzystencjalna				
R ² = 0,07, MSE = 0,53				
(Stała)	0,09	0,24	0,40	0,69
Problematiczne używanie FB	0,17	0,12	1,44	0,15
Orientacja temporalna	0,17	0,11	1,51	0,13
Interakcja FB x OT	-0,01	0,05	-0,03	0,98
Zachowania dekonwersyjne				
R ² = 0,01, MSE = 0,88				
(Stała)	1,37	0,31	4,38	< 0,00
Problematiczne używanie FB	-0,05	0,15	-0,35	0,72
Orientacja temporalna	-0,07	0,14	-0,52	0,60
Interakcja FB x OT	0,06	0,06	0,99	0,32

B – współczynnik niestandardowy; SE – błąd standardowy; t – statystyka; p – poziom istotności statystycznej; FB – problematyczne używanie Facebooka; OT – orientacja temporalna

Orientacja temporalna okazała się istotnym moderatorem tylko w związku między problematycznym używaniem Facebooka a odchodzeniem od wspólnoty ($t = 1,90$; $p < 0,05$). Problematiczne używanie Facebooka było istotnie powiązane z odchodzeniem od wspólnoty u osób zorientowanych na negatywną przeszłość ($B = 0,14$; $p = 0,04$). Zależności takiej nie odnotowano wśród osób z pozytywną przeszłą i przyszłą orientacją temporalną ($B = -0,06$; $p = 0,44$) oraz osób z elastyczną i zrównoważoną perspektywą czasu ($B = 0,04$; $p = 0,51$).

3. DYSKUSJA WYNIKÓW

Celem badań była identyfikacja zależności między problematycznym używaniem Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży w perspektywie temporalnej. Hipoteza pierwsza, zakładająca, że występuje zależność między problematycznym używaniem Facebooka a procesami dekonwersyjnymi, została w pełni potwierdzona w wyniku ogólnym dekonwersji. Wykazano, że osoby używające portalu w sposób problematyczny często odchodzą również od posiadanego systemu wierzeń. Dodatkowe analizy dowodzą, że osoby używające Facebooka w sposób problematyczny często odrzucają specyficzne nakazy moralne wypływające z religii i osiągają nowy poziom rozumowania moralnego. Z badań wynika również, że osobom tym wielokrotnie towarzyszą nieprzyjemne stany emocjonalne, takie jak pustka, poczucie odrzucenia i smutek, oraz trudności egzystencjalne związane z religią.

Uzyskane wyniki można wiązać z wcześniej prowadzonymi badaniami na temat Facebooka i obecnego na nim zjawiska wpływu społecznego. Już N. Bugiel i M. Kielnar wykazały, że ludzie korzystający z portalu ulegają wpływowi społecznemu, zmieniając swoje zachowania, postawy i opinie, opierając się na tym, co myślą i publikują inni użytkownicy³⁴. Jeżeli zatem młodzi użytkownicy portalu spotykają na nim treści podważające zasadność wiary i religii, może to skutkować osłabieniem ich religijności. Wskazywała na to w swoich badaniach również A. Kiżewska, zaznaczając, że nowe media, w tym portale społecznościowe, mogą mieć konsekwencje w obszarze religijności osób młodych³⁵. Wprawdzie Kościół dość szybko zaadaptował nowy system medialny do swojej działalności ewangelizacyjnej, to jednak Facebook stał się również przestrzenią, w której młodzi ludzie coraz częściej podejmują śmiało i krytyczne dyskusje na temat wiary oraz promują wpisy podważające jej zasadność, działalność Kościoła i promowanych przez niego wartości, co niewątpliwie wpływa na osłabienie ich religijności³⁶. Wyniki projektu badawczego doskonale wpisują się w teoretyczny model religijnego systemu znaczeń R.F. Paloutziana, który zakłada m.in., że strategicznym elementem procesu dekonwersji jest wątpliwość lub wpływ społeczny³⁷.

Hipoteza druga została potwierdzona częściowo. Analizy moderacji okazały się istotne tylko dla skali odchodzenia od wspólnoty. Przeprowadzone analizy

---

³⁴ Por. N. Bugiel, M. Kielnar. *Znajomy z Facebooka? Relacje w świecie rzeczywistym i wirtualnym*. W: *Polityka – media – relacje interpersonalne*. Red. A. Olszanecka. Katowice 2014 s.123.

³⁵ Por. A. Kiżewska. *Internet jako czynnik kształtujący przemiany życia religijnego młodych*. W: *Religia i Kościół w świadomości katolików świeckich w Polsce i w Niemczech. Kontynuacja czy zmiana nastawienia?* Red. J. Baniak. Poznań 2013 s. 139-154.

³⁶ Por. K. Stefanowicz. *Działalność Kościoła katolickiego w Internecie. Nowe formy ewangelizacji*. W: *Kreowanie przestrzeni społecznej w cyfrowym świecie*. Red. M. Łyszczarz, S.M, Marcinkiewicz, M. Sokołowski. Toruń 2014 s. 237-251.

³⁷ Por. R.F. Paloutzian. *Invitation to the psychology of religion*. New York 2017.

sugerują, że u osób, wśród których dominuje orientacja temporalna zorientowana na negatywną przeszłość, problematyczne używanie Facebooka prowadzi do porzucenia wspólnoty religijnej. Wyniki analiz potwierdzają efekty wcześniejszych badań prowadzonych przez H. Streiba, które wykazały, że trudne doświadczenia z przeszłości, zwłaszcza u tych, którzy doświadczyli osobistego rozczarowania ze strony osób religijnych lub samego Boga, mogą wywoływać pojawienie się sceptycyzmu wobec prawd wiary i instytucji religijnych, a w konsekwencji rodzic poważne wątpliwości dotyczące religii w ogóle³⁸. Uzyskane wyniki można również odnieść do teorii ateizmu emocjonalnego M. Novotniego i R. Petersona. Autorzy pojęcia upatrują przyczyn tego rodzaju ateizmu w stopniowym odchodzeniu od wiary, spowodowanym incydentem rozczarowania lub gniewu na Boga³⁹. Zdaje się więc, że osoby zaabsorbowane swoimi bolesnymi doświadczeniami, które nieustannie rozpamiętują przeszłość i nie poradziły sobie z bolesnymi ranami, mogą w konsekwencji odchodzić od religii, która nie daje im poczucia bezpieczeństwa i nie zapewniła należytej ochrony w trudnych momentach.

ZAKOŃCZENIE

Uzyskane wyniki pozwalają lepiej zrozumieć związek problematycznego korzystania z Facebooka z procesami dekonwersyjnymi, zwłaszcza z odchodzeniem od wspólnot religijnych osób, które zorientowane są na negatywną przeszłość. Ważnym zadaniem wobec nich wydają się być działania mające na celu wsparcie w zakresie stawiania i realizacji ich celów oraz inne metody służące rozwijaniu w nich przyszłościowej perspektywy czasowej.

Wnioski płynące z przeprowadzonych badań mogą znaleźć swoje zastosowanie zarówno w psychologicznych programach profilaktycznych, terapii indywidualnej, jak i działaniach duszpasterskich wśród młodzieży.

Rozwijanie przyszłościowej perspektywy czasowej u młodych osób problematycznie korzystających z Facebooka, szczególnie tych z negatywnymi doświadczeniami w przeszłości, może być ważnym krokiem w zapobieganiu ich odchodzenia od wspólnoty religijnej. Przeprowadzone badania mogą być ważną wskazówką dla terapeutów, rodziców i duszpasterzy, by objąć taką młodzież większym wsparciem i troską, która pozwoli jej otworzyć się na relacje interpersonalne i zbudować zaufanie wobec innych.

Badania dostarczają także wiedzy o fakcie poszukiwania przez młodzież tożsamości również w obszarze religii. Jest to wskazówka dla rodziców oraz osób

---

³⁸ Por. H. Streib, C. Klein. *Atheists, agnostics, and apostates*. W: *APA handbook of psychology, religion, and spirituality. Context, theory and research*. Red. K.I. Pargament, J.J. Exline, J.W. Jones. Washington 2013 s. 713.

³⁹ Por. M. Novotni, R. Peterson. *Angry with God*. Colorado Springs 2001.

pracujących z młodzieżą, by sfera ta nie była przez nich bagatelizowana. Wsparcie w momentach kryzysu, wysłuchanie i wyjaśnienie niezrozumiałych kwestii może stanowić nieocenioną pomoc w budowaniu tożsamości religijnej ludzi młodych. Ukazany w badaniach wpływ *social mediów* na życie młodzieży może stanowić dla duszpasterzy zachętę, by aktywnie promowali na portalach internetowych wartościowe treści, które będą oddziaływać na młodych kształtujących swe religijne poglądy.

BIBLIOGRAFIA

- Alwin D.F., Hofer S.M., Mccammon R.J.: *Modeling the effects of time: Integrating demographic and developmental perspectives*. W: *Handbook of aging and the social sciences*. Red. R.H. Binstock, L.K. George. London 2011 s. 20-35.
- Atroszko P.A., Balcerowska J.M., Bereznowski P., Biernatowska A., Pallesen S., Andreassen C.S.: *Facebook addiction among Polish undergraduate students: Validity of measurement and relationship with personality and well-being*. „Computers in Human Behavior” 85:2017 s. 329-338.
- Blair O.: *What comes after millennials?* <<https://www.independent.co.uk/life-style/millennials-generation-z-linksters-what-next-generation-x-baby-boomers-internet-social-media-a7677001.html>> [dostęp: 1.01.2020].
- Błachnio A., Przepiórka A.: *Dysfunction of self-regulation and self-control in Facebook addiction*. „Psychiatric Quarterly” 87:2016 nr 3 s. 493-500.
- Błachnio A., Przepiórka A.: *Personality and positive orientation in Internet and Facebook addiction. An empirical report from Poland*. „Computers in Human Behavior” 59:2016 s. 230-236.
- Błachnio A., Przepiórka A., Pantic A.: *Association between Facebook addiction, self-esteem and life satisfaction: A cross-sectional study*. „Computers in Human Behavior” 55:2016 s. 701-705.
- Bozoglan B., Demirer V., Sahin I.: *Loneliness, self-esteem, and life satisfaction as predictors of Internet addiction: A cross-sectional study among Turkish university students*. „Scandinavian Journal of Psychology” 54:2013 nr 4 s. 313-319.
- Brubaker P.J., Haigh M.M.: *The religious Facebook experience: Uses and gratifications of faith-based content*. „Social Media + Society” 3:2017 nr 2.
- Bugiel N., Kielnar M.: *Znajomy z Facebooka? Relacje w świecie rzeczywistym i wirtualnym*. W: *Polityka – media – relacje interpersonalne*. Red. A. Olszanecka. Katowice 2014 s.123.
- Charzyńska E., Gózdź J.: *W sieci uzależnienia. Polska adaptacja Skali Uzależnienia od Facebooka* „Chowanna” 42:2014 nr 1 s. 163-185.
- Desmyter F., Raedt de R.: *The relationship between time perspective and subjective well-being of older adults*. „Psychologica Belgica” 52:2012 s. 19-38.
- Griffiths M.D.: *Social networking addiction: Emerging themes and issues*. „Journal of Addiction Research & Therapy” 4:2013 s. 4.
- Hayes A.F.: *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York 2018.

- Kizewska A.: *Internet jako czynnik kształtujący przemiany życia religijnego młodych*. W: *Religia i Kościół w świadomości katolików świeckich w Polsce i w Niemczech. Kontynuacja czy zmiana nastawienia?* Red. J. Baniak. Poznań 2013 s.139-154.
- Kuss D.J., Griffiths M.D.: *Online social networking and addiction-a review of the psychological literature*. „International Journal of Environmental Research and Public Health” 9:2011 s. 3528-3552.
- Lemmens J.S., Valkenburg P.M.: *The Social Media Disorder Scale*. „Computers in Human Behavior” 61:2016 s. 478-487.
- Miller B.J., Munday P., Hill J.P.: *Faith in the age of Facebook: Exploring the links between religion and social network site membership and use*. „Sociology of Religion” 74:2014 nr 2 s. 227-253.
- Novotni M., Peterson R.: *Angry with God*. Colorado Springs 2001.
- Nowosielski M., Bartczuk R.P.: *Analiza strukturalna procesów dekonwersji w okresie dojrzewania – konstrukcja Skali Dekonwersji Adolescentów*. „Roczniki Psychologiczne” 20:2017 nr 1 s. 143-165.
- Nowosielski M., Bartczuk R.P.: *Religijność w procesie przemian – koncepcja dekonwersji Heinza Streiba*. „Studia Psychologica UKSW” 15:2015 nr 2 s. 5-21.
- Paloutzian R.F.: *Invitation to the psychology of religion*. New York 2017.
- Paloutzian R.F., Murken S., Streib H., Bler-Namini S.: *Conversion, deconversion, and spiritual transformation: A multilevel interdisciplinary view*. W: *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. Red. R.F. Paloutzian, C.L. Park. New York s. 399-421.
- Paszowska-Rogacz A.: *Orientacja temporalna młodzieży a jej dojrzałość do planowania kariery*. „Studia Poradownicze / Journal of Counsellogy” 4:2015 s. 85-105.
- Pezoa-Jares R.E., Lepinoza-Luna I., Vasquez-Medina V.A.: *Internet addiction: A review*. „J. Addict. Res. Ther. S” 6:2012 nr 2 s. 6.
- Przepiórka A., Sobol-Kwapińska M., Jankowski T.: *A polish short version of the Zimbardo Time Perspective Inventory*. „Personality and Individual Differences” 101:2016 s. 78-89.
- Rębisz S., Smoleń-Rębisz K.: *Poczucie samotności a poziom uzależnienia od Internetu wśród adolescentów*. „Edukacja – Technika – Informatyka” 7:2016 nr 1 s. 90-98.
- Starbuck E.D.: *The psychology of religion: An empirical study of the growth of religious consciousness*. London 1901
- Stefanowicz K.: *Działalność Kościoła katolickiego w Internecie. Nowe formy ewangelizacji*. W: *Kreowanie przestrzeni społecznej w cyfrowym świecie*. Red. M. Łyszczarz, S.M. Marcinkiewicz, M. Sokołowski. Toruń 2014 s. 237-251.
- Streib H., Hood R.W., Keller B., Csoff R.M., Silver C.F.: *Deconversion: Qualitative and quantitative results from cross-cultural research in Germany and the United States of America*. Göttingen 2009 s. 23.
- Streib H., Keller B.: *The variety of deconversion experiences: Contours of concept in respect to empirical research*. „Archive for the Psychology of Religion” 26:2004 nr 1 s. 181-200.
- Streib H., Klein C.: *Atheists, agnostics, and apostates*. W: *APA handbook of psychology, religion, and spirituality. Context, theory and research*. Red. K.I. Pargament, J.J. Exline, J.W. Jones. Washington 2013 s. 713.
- Zdybek P.M.: *Rola orientacji temporalnej na teraźniejszość w wyjaśnianiu preferowanej strategii seksualnej*. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Psychologica” 16:2012 s. 113-131.
- Zimbardo P.G., Boyd J.N.: *Paradoks czasu*. Warszawa 2009.

Streszczenie: Przeprowadzono badanie mające na celu znalezienie odpowiedzi na pytania, czy istnieje i jaka jest zależność między problematycznym korzystaniem z Facebooka a procesami dekonwersji wśród młodzieży, a także czy zależność między problematycznym używaniem Facebooka a procesami dekonwersji jest taka sama, czy różna u osób, które różnią się orientacją temporalną. Badania miały charakter kwestionariuszowy. Objęto nimi 550 osób w wieku od 14 do 19 lat posiadających konto na Facebooku. Na podstawie uzyskanych wyników wykazano, że problematyczne używanie Facebooka wiąże się z dekonwersją (mierzoną jako wynik ogólny) oraz jej dwoma wymiarami: krytycyzmem moralnym i pustką egzystencjalną. Z kolei na podstawie przeprowadzonych analiz zależności między problematycznym korzystaniem z Facebooka a podskalami dekonwersji oraz orientacją temporalną wykazano, że w grupie osób zorientowanych na negatywną przeszłość problematyczne korzystanie z Facebooka wiąże się z częstszym porzucaniem wspólnoty religijnej.

Słowa kluczowe: Facebook, dekonwersja, orientacja temporalna, czas, problematyczne używanie Facebooka.